

Вдосконалення інформаційної системи управлінського обліку на рівні підприємства як обов'язкової і необхідної умови забезпечення розробки ефективних управлінських рішень потребує не лише переосмислення діючої методики управління, не лише покращення матеріально-технічної бази та форм накопичення і зберігання інформації, а й якісно нових кваліфікаційних характеристик облікового персоналу, здатного забезпечити формування адекватної потребам сьогодення облікової інформації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Інформаційне забезпечення системи фінансового менеджменту підприємств торгівлі відіграє значну роль у забезпеченні прийняття ефективних управлінських рішень. Разом з тим в сучасних умовах господарювання вимоги і критерії до інформаційної бази обліково-аналітичної діяльності підприємств суттєво змінюються. Це виражається, зокрема, в зростанні ціннісних характеристик економічної інформації, у якісних змінах форм внутрішньої звітності, у відборі оптимального переліку показників первинної звітності та розрахункових показників економічної ефективності функціонування торговельних підприємств. Назріла необхідність розробки чіткої і ефективної концепції інформаційної системи управлінського обліку із врахуванням специфіки діяльності аналізованих підприємств. Підвищені вимоги до кількісних і якісних характеристик інформаційної бази менеджменту викликають необхідність перегляду кваліфікаційних характеристик працівників обліково-аналітичних та економічних служб торговельних підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. В. Горлов. Основные принципы формирования достоверной и оперативной финансовой информации в организациях потребительской кооперации. – РИСК, IV, 2009. – С. 118–123.
2. Информатика как наука об информации: Информационный, документальный, технологический, экономический аспекты / Р.С. Гиляревский, И.И. Родионов, Г.З. Залаев, В.А. Цветкова и др.; Под ред. Р.С. Гиляревского; авт.-сост. В.А. Цветкова. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2006. – 592 с.
3. Каменева Н. Информационные ресурсы инновационной деятельности. – Ресурсы. Информация. Снабжение. Конкуренция, 2009. – № 2. – С. 24–28.
4. Хесус Лау. Руководство по информационной грамотности для образования на протяжении всей жизни. Информация для всех. – М.: МОО ВПП ЮНЕСКО, 2006.

УДК 657.1:336.748

КУРСОВІ РІЗНИЦІ ТА БАЛАНСОВА ВАРТІСТЬ ІНОЗЕМНОЇ ВАЛЮТИ: ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

Сисюк С.В., к.е.н., доцент,

Бенько І.Д., к.е.н., доцент

Тернопільський національний економічний університет

У статті розглянуто особливості розрахунку курсових різниць та відображення їх у бухгалтерському обліку. Запропоновано шляхи вдосконалення обліку курсових різниць та визначення балансової вартості іноземної валюти для цілей оподаткування.

Ключові слова: валютні операції, курсова різниця, балансова вартість іноземної валюти.

The features of calculation of exchange rate differences are considered in the article. Exchange rate differences are shown in a book-keeping. The ways of perfection of account of exchange rate differences are offered. Determination of balance value of foreign currency is shown for the aims of taxation.

Key words: currency operations, exchange rate difference, book value of foreign currency.

Постановка проблеми. При здійсненні зовнішньоекономічних операцій розрахунки, як правило, здійснюються у грошовій формі з використанням іноземної валюти.

У зв'язку із частою зміною валютного курсу перед суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності постає проблема відображення в обліку курсових різниць. Це обумовлено тим, що не співпадають курси валют на дату здійснення господарської операції та фактичного перерахування коштів. При розрахунку курсових різниць керуються нормами П(С)БО та деякими законодавчими актами, однак наявність розбіжностей у них та відсутність методичних рекомендацій ускладнює бухгалтерський облік. Також однією із проблем для підприємств є визначення для цілей оподаткування балансової вартості іноземної валюти за нормами Закону України "Про оподаткування прибутку підприємства".

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми визначення курсових різниць та балансової вартості іноземної валюти та їх облік розглядаються у працях Ю.А. Кузьмінського [1], І.В. Жиглей [2], І.О. Лукашова, О.М. Головащенко [3]. Проте незважаючи на значну кількість праць не вирішеним залишаються проблеми облікового відображення курсових різниць та визначення балансової вартості іноземної валюти. Проблемним залишається також і узгодження нормативних документів, що регулюють облік курсових різниць та порядок визначення балансової вартості іноземної валюти.

Метою статті є дослідження проблемних питань, пов'язаних із удосконаленням обліку курсових різниць, які виникають при здійсненні зовнішньоекономічних розрахунків та визначенні балансової вартості іноземної валюти для цілей оподаткування.

Виклад основного матеріалу. Валютні операції це операції, які пов'язані із:

- із переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;
- із використанням валютних цінностей в міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;
- із ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей.

Порядок відображення операцій в іноземній валюті в бухгалтерському обліку визначений нормами П(С)БО 21 "Вплив змін валютних курсів". Згідно з П(С)БО 21 операція в іноземній валюті – це господарська операція, вартість якої визначена в іноземній валюті або яка спричиняє проведення розрахунків в іноземній валюті.

Одним з основних принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності, який обумовлює особливий порядок обліку операцій в іноземній валюті, є принцип єдиного грошового вимірника. Принцип єдиного грошового вимірника – це принцип, згідно з яким вимірювання і узагальнення всіх господарських операцій здійснюється в єдиній грошовій одиниці – гривні. Принцип єдиного грошового вимірника обумовлює перерахунок всіх операцій, відображених в іноземній валюті, в єдиний грошовий вимірник – гривню. Для перерахунку використовується валютний курс, встановлений НБУ курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни.

Коли підприємство здійснює яку-небудь операцію в іноземній валюті, виникає необхідність первинного визнання активів, зобов'язань, доходів та витрат.

Первинне визнання валютної операції здійснюється на дату:

- визнання одержаних активів, в тому числі іноземної валюти, дебіторської заборгованості;
- визнання зобов'язань (кредиторської заборгованості);
- визнання власного капіталу;
- визнання доходів і витрат.

У момент первинного визнання операції в іноземній валюті відображаються в бухгалтерському обліку у гривнях шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу, що діяв на дату здійснення операції.

Коли валютний курс змінюється виникає необхідність відповідного відображення статей балансу в іноземній валюті. Спеціальні правила діють відносно відображення авансів:

1. Сума авансу (попередньої оплати) в іноземній валюті, надана іншим особам в рахунок платежів для придбання немонетарних активів (запасів, основних засобів, нематеріальних активів і т. п.) і отримання робіт і послуг, при включенні у вартість цих активів (робіт, послуг) перераховується у валюту звітності із застосуванням валютного курсу на дату сплати авансу.
2. Сума авансу (попередньої оплати) в іноземній валюті, одержана від інших осіб в рахунок платежів для постачання готової продукції, інших активів, виконання робіт і послуг, при включенні до складу доходу звітного періоду, перераховується у валюту звітності із застосуванням валютного курсу на дату отримання авансу.

У бухгалтерському обліку необхідно не зависити активи й доходи, тому дебіторська заборгованість, що виникла внаслідок сплати авансу, не повинна збільшуватися при зростанні курсу національної валюти і знижуватися при зменшенні. Підприємство одержить той же матеріальний або нематеріальний об'єкт незалежно від курсу і врахований він буде за вартістю валюти на дату її отримання, а не на дату оформлення вантажної митної декларації. Те ж правило застосовується також для визнання доходів по операціях в іноземній валюті. Тобто доходи визнаються в сумі одержаного авансу за курсом на дату його отримання, а не на дату оформлення експортної вантажної митної декларації або підписання акту про виконання робіт при (наданні послуг).

Курсова різниця – це різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах. Курсові різниці визначаються тільки за монетарними статтями балансу.

Залежно від зміни курсу курсові різниці поділяються на позитивні та негативні. Позитивна курсова різниця виникає за активними статтями при збільшенні курсу валюти та за пасивними статтями при зменшенні курсу. Негативна курсова різниця виникає за активними статтями при зменшенні курсу валюти та за пасивними статтями при збільшенні курсу.

Залежно від виду діяльності, в ході якої виникають курсові різниці, вони поділяються на операційні й неопераційні. Операційні курсові різниці відображають у складі інших операційних доходів (витрат) (субрахунок 714 "Дохід від операційної курсової різниці", 945 "Втрати від операційної курсової різниці"). Неопераційні курсові різниці відображають у складі інших доходів (витрат) 744 "Дохід від неопераційної курсової різниці", 974 "Втрати від неопераційної курсової різниці", за винятком курсових різниць, що виникають по фінансових інвестиціях в господарські одиниці за межами України. Ці різниці відображають у складі іншого додаткового капіталу (субрахунок 425 "Інший додатковий капітал"). Негативна сума курсової різниці віднімається від суми іншого додаткового капіталу, залишок наводиться із знаком "-" (табл. 1).

Таблиця 1

Схема обліку курсових різниць

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1. Вплив зміни курсу валюти на кредиторську заборгованість			
1	Зростання валютного курсу іноземної валюти відносно вітчизняної	945	632
	– виникнення операційної курсової різниці; – виникнення не операційної курсової різниці	974	685
2	Зниження валютного курсу іноземної валюти відносно вітчизняної	632	714
	– виникнення операційної курсової різниці; – виникнення не операційної курсової різниці	685	744
2. Вплив зміни курсу валюти на дебіторську заборгованість			
3	Зростання валютного курсу іноземної валюти відносно вітчизняної	362	714
	– виникнення операційної курсової різниці; – виникнення не операційної курсової різниці	377	744
4	Зниження валютного курсу іноземної валюти відносно вітчизняної	945	362
	– виникнення операційної курсової різниці; – виникнення не операційної курсової різниці	974	377

З метою спрощення розрахунку курсових різниць, зменшення трудомісткості облікових робіт та пришвидшення процесу надання інформації для користувачів доцільно їх розрахунок проводити за видами валют (долари, євро, російські рублі та ін.) та відкривати аналітичні рахунки до рахунків 362 "Розрахунки з іноземними покупцями": 6321 "Розрахунки з іноземними постачальниками євро", 6322 "Розрахунки з іноземними постачальниками долар США" і т.д. Аналогічно і відкриватимуться аналітичні рахунки до рахунка 632 "Розрахунки з іноземними постачальниками": 6321 "Розрахунки з іноземними постачальниками євро", 6322 "Розрахунки з іноземними постачальниками долар США" і т.д. До рахунків на яких відображаються курсові різниці пропонуємо відкривати аналітичні рахунки також на кожну валюту. Наприклад до рахунка 714 "Дохід від операційної курсової різниці", на якому узагальнюється інформація про доходи від позитивних курсових різниць, пов'язаних із операційною діяльністю відкриваємо аналітичні рахунки: 7141 "Дохід від операційної курсової різниці євро", 7142 "Дохід від операційної курсової різниці долар США" і т.д. Відповідно до рахунка 945 "Витрати від операційної курсової різниці", на якому ведеться облік витрат операційної діяльності підприємства від зміни валютного курсу (від'ємна курсова різниця) можна відкривати аналітичні рахунки: 9451 "Витрати від операційної курсової різниці євро", 9452 "Витрати від операційної курсової різниці долар США".

Виходячи з поняття "курсва різниця", можна виділити чотири періоди, за які здійснюється перерахунок заборгованості в іноземній валюті для визначення курсових різниць. Це періоди між:

- датою відображення операції в бухгалтерському обліку і датою фактичного здійснення розрахунків;
- датою відображення операції в бухгалтерському обліку і датою складання бухгалтерської звітності за звітний період;
- датою складання бухгалтерської звітності за попередній звітний період і датою фактичного здійснення розрахунку;
- датою складання бухгалтерської звітності за попередній звітний період і датою складання бухгалтерського звіту за звітний період.

На дату складання звітності статті балансу відображаються наступним чином:

- монетарні статті в іноземній валюті відображаються з використанням валютного курсу на дату балансу (здійснюється їх перерахунок та нараховується курсова різниця при коливаннях курсу);
- немонетарні статті, які відображені за історичною собівартістю і зарахування яких до балансу пов'язано з операцією в іноземній валюті, відображаються за валютним курсом на дату здійснення операції (перерахунок не здійснюється та курсова різниця не нараховується);
- немонетарні статті за справедливою вартістю в іноземній валюті відображаються за валютним курсом на дату визначення цієї справедливої вартості (перерахунок не здійснюється, курсова різниця не нараховується).

Для цілей оподаткування валютних операцій згідно із Законом України "Про оподаткування прибутку підприємства" ключовим є поняття балансова вартість іноземної валюти. Термін балансова вартість іноземної валюти з'явився у 2003 році із прийняттям змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств". Балансова вартість валюти це гривневий еквівалент іноземної валюти, розрахований з використанням обмінного курсу гривні щодо інших валют за правилами та відповідно до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств". Згідно зазначеного Закону:

1. Балансова вартість валюти, отриманої як виручка при експорті дорівнює гривневому еквіваленту за курсом НБУ на дату одержання (нараховання) доходів.

Наприклад. ТОВ "ВЕСНА" реалізувало нерезиденту продукцію на суму 55 000 євро. Перша подія – відвантаження товару. Офіційний курс євро на дату відвантаження 10 грн/євро. Отже, балансова вартість іноземної валюти, одержаної від нерезидента, становитиме 423 500 грн ця сума залишиться незмінною, навіть якщо курс НБУ на дату надходження грошей (друга подія) може бути іншим.

2. Балансова вартість валюти купленої за гривні дорівнює сумі гривень, сплачених підприємством у зв'язку з її придбанням (без урахування комісійних або вартості послуг осіб, що виконали операцію за договором доручення на купівлю валюти).

Наприклад. Припустимо, для розрахунку з іноземним постачальником підприємство "ВЕСНА" купило 10 000 євро за ринковим курсом 10,2 грн/євро. Курс НБУ на дату зарахування придбаної валюти 10,05 грн/євро. Для цілей оподаткування балансова вартість 10 000 євро обчислюється за курсом купівлі (тобто 10,20 грн/євро) і становитиме 102 000 грн.

3. Балансова вартість іноземної валюти, обмінаної (купленої) на іншу іноземну валюту дорівнюватиме балансовій вартості проданої валюти

Наприклад. Припустимо, для купівлі 10 000 євро перераховано 15 000 дол. США. Долари були придбані раніше в комерційному банку за курсом 5,3 грн/дол. США. Отже, балансова вартість одного євро в податковому обліку становитиме 7,95 грн/євро (розрахунок: 15 000 дол. США x 5,3 грн/дол. США: 10 000 євро).

4. Балансова вартість іноземної валюти, одержаної у кредит (позику) визначається за курсом НБУ на дату надходження грошей.

Крім того закон України "Про оподаткування прибутку підприємства" визначає, що балансова вартість заборгованості, основна сума якої (без процентів, комісій та винагород) виражена в іноземній валюті, відображається у податковому обліку платника податку шляхом перерахунку її суми в гривні за офіційним (обмінним) курсом Національного банку України, що діяв на дату її оприбуткування (виникнення). У разі продажу (погашення) заборгованості (її частини), вираженої в іноземній валюті, протягом звітного періоду її балансова вартість визначається шляхом перерахунку суми такої заборгованості (її частини) в гривні за офіційним валютним (обмінним) курсом Національного банку України, що діяв на дату такого продажу (погашення). Непогашена протягом звітного періоду заборгованість, виражена в іноземній валюті, розглядається умовно проданою (погашеною) в останній день звітного періоду за офіційним валютним (обмінним) курсом Національного банку України, що діяв на такий день. При цьому балансова вартість такої заборгованості у наступному звітному періоді визначається на підставі такого перерахунку. У разі продажу (погашення) заборгованості (її частини) або умовного продажу (погашення) заборгованості, платник податку повинен визнати прибуток або збиток від такої операції, що розраховується як різниця між балансовою вартістю такої заборгованості (її частини) на початок звітного періоду чи на дату її оприбуткування (виникнення), залежно від того, яка подія сталася пізніше, та балансовою вартістю такої заборгованості (її частини) на дату її продажу (погашення). При цьому прибуток, отриманий внаслідок такого перерахунку, збільшує валові доходи платника податку – кредитора та валові витрати платника податку – дебітора, а збиток, отриманий внаслідок такого перерахунку, збільшує валові витрати платника податку – кредитора та валові доходи платника податку – дебітора податкового періоду, протягом якого відбувся такий продаж (погашення). У такому ж порядку підлягає перерахунку балансова вартість іноземної валюти, отриманої як аванс

або виручка чи внаслідок проведення будь-яких інших операцій (включаючи прямі чи портфельні інвестиції), яка обліковується на банківських рахунках платника податку або у його касі на дату закінчення звітного періоду. Для цілей оподаткування під терміном "заборгованість" розуміється:

- основна сума (непогашена частина основної суми) фінансового кредиту, депозиту (вкладу);
- сума процентів, нарахованих на таку основну суму фінансового кредиту, депозиту (вкладу), строк оплати яких минув на дату закінчення звітного періоду;
- вартість (непогашена частина вартості) об'єкта фінансового лізингу;
- платежі за такий об'єкт фінансового лізингу, строк оплати яких минув на дату закінчення звітного періоду;
- балансова вартість цінних паперів, що засвідчують відносини боргу, а також товарних чи фондових деривативів.

Балансова вартість іноземної валюти, визначена одним зі способів у момент її надходження на баланс підприємства, надалі бере участь у розрахунку балансової вартості валюти при її вибутті.

При здійсненні розрахунків з нерезидентами за поставлені товари (роботи, послуги), а також при списанні валюти з рахунків у випадку продажу на міжбанківському валютному ринку платники податків у момент вибуття валюти самостійно вибирають методи оцінки її балансової вартості:

- за середньозваженою вартістю;
- ідентифікованою вартістю.

Обраний метод затверджується наказом про облікову політику підприємства. Зміна методу оцінки балансової вартості іноземної валюти протягом податкового року не дозволяється.

Основна особливість методу ідентифікативної вартості полягає в тому, що при вибутті валюти її балансову вартість протягом звітного періоду оцінюють за курсом, що використовується при надходженні такої валюти на підприємство. Це означає, що кожній частині валюти, яка вибуває, відповідає своя балансова вартість, що на момент вибуття вже визначена при надходженні такої валюти на баланс підприємства за курсом НБУ на дату балансу (кінець звітного періоду).

Розрахунок балансової вартості валюти при використанні будь-якого з методів здійснюється за кожним видом валюти окремо. Сума, що дорівнює балансовій вартості валюти, яка включається до складу валових витрат у звітному періоді, не підлягає перерахуванню у зв'язку зі зміною обмінного курсу гривні протягом такого звітного періоду. На дату закінчення звітного періоду згідно з вимогами законодавства перерахунок підлягає балансова вартість іноземної валюти, що враховується в залишках на рахунках або в касі підприємства. Перерахунок здійснюється за курсом НБУ, що діє на останній день звітного періоду. Сума прибутку або збитку, отримана в результаті такого перерахунку, включається до валового доходу або до складу валових витрат.

Висновки. Для організації обліку розрахунків у сфері зовнішньоекономічної діяльності важливе значення має деталізація рахунків, призначених для обліку розрахунків з покупцями та замовниками, з постачальниками та підрядниками та рахунків для обліку курсових різниць. Її доцільно проводити у розрізі валют, у яких проводяться розрахунки і відповідно визначаються курсові різниці. Для забезпечення ефективного здійснення обліку курсових різниць доцільно передбачити використання аналітичних накопичувальних відомостей для реєстрації інформації про курсові різниці у розрізі кожної валюти.

З метою гармонізації норм податкового законодавства та положень (стандартів) бухгалтерського обліку доцільно узгодити норми Закону України "Про оподаткування прибутку підприємства" та П(С)БО 21 у частині визначення балансової вартості іноземної валюти, тобто у податковому законодавстві передбачити монетарно-немонетарний метод оцінки статей в іноземній валюті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Облік та аналіз зовнішньоекономічної діяльності / [Кузьмінський Ю.А., Козак В.Г., Лук'яненко Л.І. та ін.]; за ред. Ю.А. Кузьмінського. – К.: КНЕУ, 2001. – 179 с.
2. Бутинець Ф.Ф. Облік зовнішньоекономічної діяльності: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Ф.Ф. Бутинець, І.В. Жиглей. – Житомир: ПП "Рута", 2206. – 388 с.
3. Лукашкова І.О. Бухгалтерський облік зовнішньоекономічної діяльності: навч. пос. / І.О. Лукашкова, О.М. Головащенко. – Львів: Магнолія, 2009. – 288 с.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 "Вплив зміни валютних курсів" затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 10.08.2000 № 193 із змінами.
5. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємства" в редакції Закону № 283/97 ВР від 22.05.1997 із змінами та доповненнями [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=334%2F94>.